

УДК 37.091.313

Статівка В. В.

Діалогове навчання як інноваційна педагогічна технологія

Анотація. У статті розкривається сутність інноваційних педагогічних технологій, висвітлюється теоретичний аспект діалогового навчання, характеризується технологія його організації у різних формах навчальних занять в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя.

Ключові слова: технологія, інноваційна технологія, діалог, діалогове навчання.

Статівка В.В. Диалоговое обучение как инновационная педагогическая технология

Аннотация. В статье раскрывается сущность инновационных педагогических технологий, освещается теоретический аспект диалогового обучения, характеризуется технология его организации в разных формах учебных занятий в процессе профессиональной подготовки будущего учителя.

Ключевые слова: технология, инновационная технология, диалог, диалоговое обучение.

Stativka V.V. Dialogue learning as an innovative pedagogical technology.

Summary. The article reveals the essence of innovative pedagogical technologies, highlights the theoretical aspect of dialogue education, describes the technology of its organization in various forms of training in the process of professional training of the future teacher.

Key words: technology, innovative technology, dialogue, dialogue training

Постановка проблеми. Удосконалення цілісного педагогічного процесу у вищій школі, спрямованого на якісну професійну підготовку майбутнього вчитель пов'язано з технологізацією процесу навчання, яка здійснюється за рахунок упровадження інноваційних педагогічних технологій, що суттєво змінюють природу педагогічного процесу, діяльність викладача і студентів. В психолого-педагогічній літературі під інноваційними технологіями навчання розуміють технології «які побудовані на цілеспрямованій та спеціально організованій груповій та міжгруповій діяльності, «зворотному зв'язку» між усіма її учасниками задля досягнення взаєморозуміння та корекції навчального та розвивального процесу, індивідуального стилю спілкування, рефлексивному аналізі» [2, с.74]. Педагогічна інноватика базується на заміні старих стереотипів навчання новими, інноваційними, які створюють можливості для кожної особистості розвивати творчі здібності, потребу і здатність бути суб'єктом власної навчально-пізнавальної діяльності. В системі різноманітних інноваційних технологій особливе місце посідає технологія діалогічного навчання, оскільки вона сприяє активізації процесу навчання на засадах співтворчості, самовизначення, самоактуалізації, саморозвитку та передбачає

ставлення до студента як до особистості, самосвідомого і відповідального суб'єкта власного розвитку, суб'єкта творчої взаємодії. У практиці роботи вищої школи технологія діалогічного навчання сприяє створенню умов для педагогічної взаємодії в системі «викладач-студент», «студент-студент», «студент-академічна група».

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень свідчить, що проблема діалогового навчання найбільш активно вивчалась у працях таких вітчизняних науковців як А.А. Алексюк, І.І. Глазкова, М. В. Кларін, В. Є. Пасов, Л.О.Петровська та ін. На думку вчених, діалог є основою творчого мислення і виступає як важливий, навіть необхідний, елемент сучасної освіти. Діалог як форма навчання аналізується В.В.Андрієвською, С.Ю.Кургановим. Можливості діалогу як форми спілкування, стилю взаємодії, засобу впливу та взаєморозуміння висвітлюються в роботах Г.М.Андрєєвої, О.О.Бодальова, І.А.Зязюна, В.Я.Ляудіс та ін. Психологічні аспекти діалогічної взаємодії обґрунтовуються О.Я.Гойхманом, А.Б.Добровичем, О.Г.Ковальовим, Л.А.Петровською та ін.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про відсутність однозначного розуміння сутності поняття «діалог», «діалогічний підхід», «діалогічне спілкування», чіткого визначення його структури. Так, діалог, з одного боку, розглядається як найбільш досконала, демократична форма спілкування, а з іншого, як тип спілкування, характерний для певних видів взаємодії.

На думку О.Я.Гойхмана, діалог — це „процес взаємного спілкування, коли репліка змінюється відповідною фразою і відбувається постійна зміна ролей" [3, с.12]. Л.В.Зазуліна стверджує, що діалогічна форма навчання надає кожному студенту можливість висловитися й викласти свою думку [4]. Діалогічне спілкування, на думку Л.О.Петровської, характеризується рівністю сторін, суб'єктивною позицією учасників, взаємною активністю, за якої кожен не тільки відчуває вплив, але й сам в рівному ступені впливає на іншого, взаємним проникненням партнерів у світ почуттів і переживань, готовністю стати на точку зору іншої сторони, прагненням до співучасті, співпереживання [10].

За М.В. Кларіним діалогове навчання стимулює спільну діяльність викладача та студента й розвиває здібності суб'єкта цієї діяльності – студента. Вагомим у його поглядах є те, що освітній ріст відбувається не однобічно і розвивається не лише той, хто навчається, а встановлюється баланс між розвитком викладача й студента. Це, безсумнівно, є одним з позитивних факторів діалогового навчання [6]. Цю думку поділяє Ю. Сенько, який бачить діалогове навчання як сукупність проблем, поставлених педагогом перед студентами. Незважаючи на це, стверджує автор, педагог залишається активним учасником діалогу, його роль передбачає допомогу студенту висловити свої думки, навіть, якщо вони помилкові; спостереження за їх спробами вирішити поставлені завдання, а не нав'язувати свої думки, ідеї та погляди [9].

Проте проблема діалогового навчання як інноваційної технології потребує подальшого дослідження.

Мета статті полягає в розкритті сутності діалогового навчання як інноваційної педагогічної технології характеристики технології його організації у різних формах навчальних занять в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу. Загальна постановка означеної проблеми полягає в переорієнтації викладачів і студентів на організацію такого навчального процесу, який забезпечив би ефективну навчальну взаємодію в системі «викладач-студент», «студент-студент», що сприяє формуванню позитивних міжособистісних стосунків. Цілком очевидно що великі потенційні можливості для реалізації проблеми навчальної взаємодії має діалог, у процесі якого відбувається інформаційно-смісловий обмін між викладачем і студентами., що дає можливість розглядати студента як рівноправного щодо викладача в особистісному плані суб'єкта навчання. Він створює можливості для розвитку особистісного потенціалу студента, його пізнавальної активності, здатності брати на себе ініціативу, приймати самостійні рішення. Саме така організація пізнавальної діяльності активізує творчий потенціал особистості, переводить навчання, засноване на пам'яті студентів, у навчання, в основі якого лежить мислення.

Загалом «діалог на занятті – це вияв своєрідної філософії професійної діяльності педагога», ...«засадовою для якої є віра у великі можливості гуманізації процесу навчання» [5, с.168]. Домінуюча ідея діалогу – наблизити навчання до студента, допомогти йому реалізувати власний творчий потенціал. Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчив прагнення науковців максимально зорієнтувати сучасний педагогічний процес на діалогізацію навчання. Узагальнені результати їх досліджень виражено у встановленні основних положеннях діалогічного спілкування в навчально-педагогічному процесі:

- в умовах діалогу відбувається зворотній обмін думками, що створює в полі колективної свідомості суб'єктивний образ об'єкта, що пізнається;
- діалогове навчання забезпечує безпосередню взаємодію усіх учасників пізнавальної діяльності;
- кожний учасник такої взаємодії, спираючись на особистісне розуміння, торкається окремих сторін, які вивчаються;
- особливістю діалогу є та обставина, що при викладанні власної позиції, студент доводить правильність своїх аргументів.

В умовах діалогу об'єкт навчання досліджується викладачем і студентом спільно. Відбувається зворотній обмін думками, що створює в полі колективної свідомості суб'єктивний образ об'єкта, що пізнається. Таким шляхом діалогове навчання забезпечує безпосередню взаємодію усіх учасників пізнавальної діяльності. Кожний учасник такої взаємодії, спираючись на особистісне розуміння, торкається окремих сторін, які вивчаються. Особливістю діалогу є та обставина, що при викладанні своєї позиції, учасник обґрунтовує правильність своїх аргументів і доводить свою позицію, логічно будує повідомлення.

Зовнішній діалог тісно переплетений з внутрішнім діалогом, тому що “бути – це значить спілкуватися діалогічно” (М. Бахтін). Внутрішній діалог передує будь-якому свідомому акту людської діяльності. Тільки дякуючи внутрішньому діалогу людина може обмірковувати різні і навіть протилежні варіанти своїх дій. Ця внутрішня дискусія є дійсною школою діалогічного мислення. Тому так важливо вчити студентів внутрішньому діалогу – вмінню ставити собі прямі і абсолютно відверті запитання. Ми поділяємо думку науковців (2,7 9 10), які, розглядаючи ефективність діалогового навчання, наголошують на необхідності формування у студентів умінь не тільки говорити і слухати, а й запитувати. Антична риторика пропонує сім класичних запитань, які здатні привести в порядок строкатість внутрішнього діалогу. Це запитання: хто?, що?, де?, яким способом?, чому?, як?, коли? Запитання “що?” визначає об’єкт і прагнення уявити, “про що йде мова”, дати своє формулювання, визначити свою позицію. За допомогою запитання “хто?” ми вступаємо у відношення з іншими людьми, речами, фактами, входимо в міжособистісну ситуацію. Це запитання дає змогу швидко визначити своє місце серед людей у спільній діяльності або в розумінні ситуації. Запитання “де?” спрямовує увагу до джерела або місця знаходження. Воно установлює межі подій. Запитання “яким способом?” вимагає від людини ініціативи в пошуках шляхів ефективних дій, змушує визначати власні внутрішні ресурси. Запитання “чому?” відображає наявність неузгодженості, протилежності декількох бажань одночасно. В ньому відображено і прагнення піддати щось сумніву, і плідна спроба знайти конструктивний вихід. Запитання “як?” (яким чином?) примушує людину цікавитися собою, своїми діями і допомагає управляти ситуацією. Воно формує в нашій психіці образ “Я – ситуації” (як я це поясню?...). Запитання “коли?” – сусід запитання “де?” і слугує покажчиком часу.

Отож, оволодіння вміннями ставити запитання (собі чи іншому) свідчить про підготовленість до діалогу. Уже самим фактом запитання студент показує, що хоче прийняти участь у діалозі, що переконує співбесідника в тому, що він прагне установити з ним певні позитивні відносини. За такої умови зовнішній діалог набуває визначеності, узгодженості, а міжособистісна взаємодія стає більш впевненою і послідовною.

Теоретичний аналіз і практика дозволяють визначити наступні критеріальні характеристики діалогічної педагогічної взаємодії:

- визнання рівності особистісних позицій, відкритість і довіра педагога і студентів, що забезпечує спільний пошук істини, спільне виправлення помилок, спільний аналіз результатів взаємодії;

- домінанта викладача на інтересах і потребах студентів, тобто зосередженість на співрозмовнику, що потребує побудови взаємодії у площині інтересів;

- модальність мовлення – (вияв суб’єктивно-особистісного ставлення викладача та студентів до інформації (за Г.Макаровою) та персоніфікація повідомлення – виклад інформації від першої особи, звернення як педагогів так і студентів до особистого досвіду, пов’язаного з предметом обговорення: “Я вважаю...”, “Я думаю...”, “Мені здається...” – а не “говорять”, “гадають”, “вважають” (за А. Хараші).

На наш погляд діалогове навчання буде ефективним, якщо викладач здійснюватиме перехід від односпрямованої монологічної діяльності на лекціях і форми взаємодії, побудованої на основі “питання – відповідь” на семінарських, лабораторних заняттях до організації взаємодії на основі співробітництва та забезпечуватиме гуманістично спрямовані відносини в системі “викладач-студент”, «студент-студент». Тому під час реалізації діалогового навчання доцільно використовувати різні варіанти проведення занять.

Лекція в умовах діалогового навчання підпорядковується не стільки повідомленню інформації, скільки виявленню досвіду студентів та ставлення до змісту матеріалу, погодженню того, що знає студент із запропонованої теми і «окультурювання» цього досвіду. Студенти не просто слухають інформацію викладача, а постійно співробітничать з ним: висловлюють свої думки, діляться власним розумінням змісту, обговорюють те, що пропонують одногрупники і за допомогою викладача здійснюють відбір змісту, закріпленого науковим знанням. Створити діалоговий режим на занятті викладач може і шляхом звернення до аудиторії із запитаннями: а) що ви знаєте з цієї теми?, б) які ознаки, властивості ви можете виділити (назвати, перелічити тощо)? в) давайте поміркуємо, що трапилося б якби...?; г) а як думаєте ви? д) хто думає інакше? - е) як інакше можна виразити дану думку?

У перебігу бесіди немає правильних чи неправильних відповідей, а є різні позиції, точки зору, узагальнивши які викладач повинен опрацювати їх з позиції предмету, теми, дидактичної мети і переконати студентів в необхідності прийняти той зміст, який він пропонує з позиції науково знання. При такій організації лекції науковий зміст народжується, як знання, яким володіє не тільки викладач, а й студенти. Відбувається своєрідний обмін знаннями, колективний відбір їх змісту, студент приймає активну участь у породженні нового знання шляхом участі у бесіді.

Діалог можна організувати і в процесі проблемного читання лекцій, використовуючи прийоми: “створення інформаційного розриву”, “впровадження протилежних думок”, “міні дискусія” тощо. Прийом “створення інформаційного розриву” полягає в тому, що викладач, читаючи лекцію, навмисно випускає частину інформації. Студенти повинні помітити цей момент (розрив інформації) і за допомогою системи запитань отримати ці знання. Такий прийом формує вміння слухати, формувати запитання, орієнтуватися в ситуації взаємодії. При використуванні прийому “вираження протилежних думок” студентам пропонується записати в конспект спростування з приводу однієї думки і аргументи-докази на її користь, а потім у відповідній формі мовленнєвого виразу довести свою точку зору. Такий прийом розвиває у студентів дивергентне мислення, що виражається в умінні подивитися на одну і ту ж проблему з різних боків, допомагає переборювати скованість, формує впевненість, що так важливо в педагогічній діяльності.

Добре зарекомендовує себе і проведення “міні-дискусій” по одному із питань лекцій. При цьому доцільно використовувати метод так званої “прогресивної дискусії”, яка передбачає наступне: створення проблемної ситуації

і 5-7 хвилинний пошук варіанту вирішення, короткий запис запропонованих варіантів на дошці, обговорення кожного варіанту і виявлення найбільш оптимального, організацію дискусії та її аналіз.

Ефективним методом створення діалогового режиму на семінарських заняттях виступає навчальна дискусія. При організації дискусії можна використовувати три стратегії проведення: вільне ведення дискусії, яке передбачає невтручання викладача у її хід; програмування діяльності студентів, яке потребує організації дискусії у відповідності з планом при наявності безпосереднього керівництва з боку викладача; змішана стратегія, яка поєднує елементи першої і другої стратегій.

Факторами, що забезпечують ефективність проведення дискусії, виступали такі: підготовленість аудиторії до діалогічного спілкування, уміння викладача імпровізувати, швидко реагувати на зміни у ході дискусії, упорядковувати, узагальнювати судження, формулювати висновки. У ході дискусії основна увага повинна зосереджуватися не стільки на вироблені спільної думки, скільки на процесі її формування. Оволодіваючи знаннями і уміннями вести полеміку, виражати власні думки, аргументовано відстоювати свою позицію, дискусія посилює мисленнєву діяльність, розвиває творчу уяву студентів.

Відмінності в точках зору студентів надають заняттю проблемний характер, що активізує їх пізнавальну діяльність. Можливо, що ніхто нікого не переконав, але вона не пройшла марно, тому що сам процес її проведення виконував важливе педагогічне завдання – формування творчої особистості, яка характеризується оригінальністю, нестандартністю, самостійністю, самокритичністю мислення, варіативністю способів вирішення стандартних ситуацій, здатністю переносити способи вирішення в нові ситуації, можливостями бачити об'єкт під новим кутом зору та знаходити його нове застосування. Учасникам діалогу надається можливість спостерігати за ходом думок, уявити динаміку змін, що відбуваються у суб'єктивному досвіді, порівняти все зі своїм власним баченням предмета.

Отже, діалогове навчання стає колективною діяльністю, яка передбачає висунення різноманітних гіпотез і варіантів їх перевірки. Кожен учасник діалогу має можливість висловити свою точку зору, що сприяє розвитку доказовості у побудові суджень.

Крім того, в процесі діалогового навчання студентам необхідно встановлювати емоційний і змістовний контакт з аудиторією, адекватно її відображати. Обговорення питань створює можливість для розгляду предмету діалогу з різних точок зору, що формує емпатійну здібність (здатність поставити себе на місце іншого), що важливо в процесі діалогічної взаємодії.

Зазначимо, що діалог передбачає багатоголосся, поліфонію думок, обмін смислами. Тому діалогове навчання неможливе без свободи всіх його учасників. Продуктивний діалог на заняттях вимагає від викладача поважного відношення до думки кожного студента, готовності стати на його точку зору, критичного осмислення власної позиції, визнання права студента на свій варіант відповіді, на помилкове судження. Виходячи з принципу гуманізму, ставлячись до кожного

студента як до найвищої цінності, викладач буде взаємодію на основі довіри та відкритості, як спілкування рівноправних партнерів в однаковій мірі достойних поваги. Кожен студент сприймається як повноцінна особистість, здатна впливати на викладача, збагачувати його, як і викладач студента.

Тому діалогове навчання передбачає сприйняття викладачем студента як співбесідника, особистісне включення у сферу його життєдіяльності. Таким чином у навчальному процесі відбувається перехід від суб'єктно-об'єктної до суб'єктно-суб'єктної взаємодії.

Висновок та напрями подальших досліджень. Викладені міркування дають можливість зробити висновок, що діалогове навчання характеризується рівністю особистісних позицій викладача і студентів на основі емоційно-інтелектуальної взаємодії, високим рівнем мотивації навчання студентів, оптимальним співвідношенням між свободою вибору студентів і педагогічним керівництвом. Використання діалогового навчання створює можливості для кожного студента стати безпосереднім учасником навчального процесу, здійснювати спільний пошук засобів розв'язання завдань. Кожне заняття стає для студентів «школою» мислення, яка перетворює їх із свідків в активних учасників наукового пошуку, стимулює пізнавальну діяльність, вчить творчо підходити до вирішення професійних проблем. У діалогічній взаємодії виражається ставлення викладача до особистості студента як найвищої цінності, визнання її унікальності і своєрідності. Таким чином діалогове навчання створює можливості для кожного студента стати безпосереднім учасником навчального процесу, здійснювати спільний пошук засобів розв'язання навчальних завдань

Список використаної літератури

1. Глазкова І. Я. Підготовка майбутнього вчителя до організації навчального діалогу в професійній діяльності. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Харківський педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 2004.

2. Гранюк Л. О. Розвиток діалогічності як важлива детермінанта професіоналізму співробітництва // Діалог культур і духовний розвиток людини: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. 24-25 січня 1995 р. -К., 1995.-С.17-19.

3. Гойхман О. Я., Надина Г. М. Основы речевой коммуникации: учебник для вузов / Под ред. О.Я.Гойхмана.- М.: ИНФРА, 1997. - 272 с.

4. Зазуліна Л. В. Діалогізація дидактичного процесу в курсовій підготовці педагогічних кадрів: Автореф. дис. канд.пед.наук: 13.00.01. / Київ. нац.ун-т. ім. Т. Шевченка.- К., 2000. – 19 с.

5. Кларин М.В. Инновация в мировой педагогике. - Рига, 1995. - 106с.

6. Ковалев Г.А. Три парадигмы в психологии - три стратегии психологического воздействия // Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологической консультации. - М.: АПН СССР, 1987. -С. 27-36.

7. Машбиц Е. И., Андриевская В. В., Комиссарова Е. Ю. Диалог в обучающей системе / Е. И. Машбиц, В. В. Андриевская, Е. Ю. Комиссарова. – К.: Вища школа, 1989. – 184 с.

8. Панфилова А. П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А. П. Панфилова. – Изд. центр «Академия», 2009. – 192 с.

9. Сенько Ю. Диалог в обучении // Вестник высш. шк. – 1991. - №5. – с. 35-40.

10. Петровская Л. А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.

УДК: 159.9: 376

І. В. Шавенко

Особливості виховання дітей з вадами мовлення

Анотація. Стаття присвячена означенню специфіки організації у початковій ланці освіти психолого-педагогічного супроводу дітей із вадами мовлення. Авторка окреслила суть проблеми навчання і виховання дітей початкової школи з вадами мовлення, систематизувала форми роботи, що сприяють розвитку усного і писемного мовлення.

Ключові слова: молодший шкільний вік, навчально-виховний процес, вади мовлення, комунікативні навички, інтерактивний профіль.

И. В. Шавенко. Особенности воспитания детей с нарушениями речи

Аннотация. Статья посвящена определению специфики организации в начальном звене образования психолого-педагогического сопровождения детей с нарушениями речи. Автор определила суть проблемы обучения и воспитания детей начальной школы с нарушениями речи, систематизировала формы работы, способствующие развитию устной и письменной речи.

Ключевые слова: младший школьный возраст, навчально-виховний процес, нарушения речи, коммуникативные навыки, интерактивный профиль.

I. V. Shavenko. Features of the education of children with speech impairments

Summary. The article is devoted to the definition of the specifics of the organization in the initial stage of education of psychological and pedagogical support for children with speech disorders. The author outlined the essence of the problem of teaching primary school children with speech effects, systematized the forms of work, that promote the development of oral and written speech.

Key words: junior school age, educational process, speech disabilities, communication skills, interactive profile.

Постановка проблеми. Важливою умовою успішного навчання у школі є